

УДК 623.4+94«1941-1942»

О. В. Мельник

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНІЧНИХ НЕДОЛІКІВ РАДЯНСЬКОЇ
БРОНЕТЕХНІКИ В СУЧАСНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПРИЧИНИ ПОРАЗОК ЧЕРВОНОЇ
АРМІЇ 1941–1942 рр.**

Мельник Олег Віталійович, доцент кафедри історії та етнографії України, e-mail: oleg_trac@ukr.net

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

В роботі аналізується стан історичних досліджень щодо технічних недоліків радянської броньованої техніки. А також того, як ці недоліки частково сприяли поразкам Червоної Армії в боях 1941–1942 рр.

Автор досліджує вплив науково-технічного фактора, технологічної відсталості радянської технічної школи від провідних країн світу. Також автор проводить аналіз впливу ідеологічної машини СРСР на наукові дослідження, аналізує вплив репресивної системи та ідеологічного диктату на розвиток науково-технічної думки.

В роботі на прикладі недоліків радянської бронетехніки також наводяться перспективні напрямки для подальшого дослідження взаємовпливу радянської технічної школи та радянської системи під час Другої світової війни, а також тенденції подальшого розвитку радянського військово-промислового комплексу, виходячи з його стратегічних недоліків.

Ключові слова: Друга світова війна, причини поразок, Червона Армія, технічні недоліки, бронетехніка, військово-промисловий комплекс.

О. В. Мельник

**ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКИХ НЕДОСТАТКОВ
СОВЕТСКОЙ БРОНЕТЕХНИКИ В СОВРЕМЕННОЙ
ИСТОРИОГРАФИИ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ
И ПРИЧИНЫ ПОРАЖЕНИЙ КРАСНОЙ АРМИИ
1941–1942 гг.**

Мельник Олег Витальевич, доцент кафедры истории и этнографии
Украины oleg_trac@ukr.net

Одесский национальный политехнический университет
пр-т Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

В работе анализируется состояние исторических исследований о технических недостатках советской бронированной техники. А также того, как эти недостатки частично способствовали поражениям Красной Армии в боях 1941–1942 гг.

Автор исследует влияние научно-технического фактора, технологической отсталости советской технической школы от ведущих стран мира. Также автор проводит анализ влияния идеологической машины СССР на научные исследования, анализирует влияние репрессивной системы и идеологического диктата на развитие научно-технической мысли.

В работе на примере недостатков советской бронетехники также предложены необходимые направления для дальнейшего исследования взаимовлияния советской технической школы и советской системы во время Второй мировой войны, а также дальнейшей судьбы советского военно-промышленного комплекса, исходя из его стратегических недостатков.

Ключевые слова: Вторая мировая война, причины поражений, Красная Армия, технические недостатки, бронетехника, военно-промышленный комплекс.

O. V. Melnyk

**INVESTIGATION OF THE TECHNICAL DISADVANTAGES
OF SOVIET ARMORED VEHICLES IN THE MODERN
HISTORIOGRAPHY OF THE SECOND WORLD WAR
AND THE CAUSES OF DEFEAT OF THE RED ARMY
1941–1942**

Oleg Melnyk, Associate Professor of the Department of History and Ethnography of Ukraine oleg_trac@ukr.net

Odesa National Polytechnic University
1 Shevchenko avenue, Odesa, 65044, Ukraine

SUMMARY

The paper analyzes the state of historical research on the technical shortcomings of Soviet armored vehicles. As well as how these shortcomings partially contributed to the defeats of the Red Army in the battles of 1941–1942.

The author explores the influence of the scientific and technical factor, the technological backwardness of the Soviet technical school from the leading countries of the world. The author also analyzes the influence of the ideological machine of the USSR on scientific research, analyzes the influence of the repressive system and ideological dictate on the development of scientific and technical thought.

The work, using the shortcomings of Soviet armored vehicles as an example, also provides the necessary directions for further research on the mutual influence of the Soviet technical school and the Soviet system during the second war, as well as the further fate of the Soviet military-industrial complex, based on its strategic shortcomings.

Key words: World War II, causes of defeats, Red Army, technical flaws, armored vehicles, military-industrial complex.

Друга світова війна, як і всі війни в історії, значно посилила науково-технічний прогрес в більшості воюючих держав і в світі. Радянська система інженерної освіти та військово-промислового комплексу теж зробила свій внесок у світову інженерну думку, однак необхідно визначити, наскільки ефективно працювала ця система і як вплинула на поразки Червоної Армії на початку війни. Тому завданням роботи є процес дослідження сучасних робіт про технічні причини поразок Червоної Армії в сучасних історичних публікаціях пострадянського простору, і цей аналіз ми проведемо на основі бронетехніки СРСР, про яку написано десятки книг сучасними істориками, інженерами та дослідниками.

Актуальність роботи пов'язана з необхідністю дослідження стану матеріально-технічної бази Червоної Армії, а також технічної та технологічної культури виробництва у військово-промисловому комплексі СРСР, а також впливу репресивного апарату на рівень науково-технічної думки.

Процес досліджень історії другої світової війни в країнах пострадянського простору значно прискорився після розпаду СРСР з 1991 року. До масового обігу потрапили і документи і договори, які до цього не визнавала радянська ідеологічна машина.

Відомі ідеологічні чинники значно відступили під тиском історичної правди та документів. До нової когорти істориків можна віднести російських істориків М. Мельтюхова [1] та М. Солоніна [2], які змогли в ельцинську добу користуватись архівними матеріалами. Однак, якщо перший продовжує традицію старої схеми про Велику Вітчизняну війну, наводить приклади неготовності СРСР до війни, другий продовжує тезу Віктора Суворова про готовність до війни в тому числі і технічну перевагу СРСР.

Панування ідеологічних схем минувшини і повернення до старих схем радянської трактовки Другої світової війни відбулось і в останніх публікаціях до чергової річниці ВОВ. Одночасно знов посилюється ідеологічний диктат у питаннях вивчення історії Другої світової війни «перехрещеної» у ВОВ та застосовуються старі ідеологічні схеми радянської доби. А для підтримки цих схем використовуються такі методи, як приниження якості техніки, теза про хронічне відставання радянського виробництва в 1930-х–1942 роках. Фактично проводиться теза від 9 квітня 1941 року, що була озвучена на нараді Політбюро ЦК ВКПб та СНК СРСР, яка належить Павлу Ричагову: «Ви змушуєте нас літати на гробах!» [3]

Окремим питанням при розгляді причин поразок висувається технічна нездатність радянської армії в протистоянні з німецькою армією та технічні переваги промислових технологій ворога [4]. Рівень радянської військової техніки значно применшується і нібито це є основною причиною поразок 1941–1942 років, коли регулярна довоєнна армія СРСР практично перестала існувати [5].

На відміну від них наявні публікації М. Барятинського про рівень бронетанкової техніки СРСР та Німеччини та їх спів-

ставлення, що веде цю систему до незручного становища. Бо аналізуючи рівень радянської бронетехніки, він приходить до більш виважених висновків, в тому числі досліджує процес застосування техніки в танкових битвах Броди — Дубно та інших. На його думку, більшість недоліків є провиною вищого командного складу та застарілих схем використання техніки Червоною Армією [6].

До таких чинників додають технологічну відсталість, проблеми технічної думки, репресії та особисті відносини між конструкторами та інженерами. Особливо відзначаються публікації щодо біографій радянських військових конструкторів та їх внеску до обороноздатності. Часто впливають подробиці міжусобних відносин виробників танків. Що відображено під час досліджень дії репресивних органів щодо шкідників.

Зміна керівництва на оборонних заводах та в конструкторських бюро, репресії проти інженерів-конструкторів, посилені недоліками системи підготовки фахівців, позначились під час гонки озброєнь, наприклад, репресований конструктор танків О. О. Фірсов [7] та відправлений на фронт С. О. Гінзбург [8, с. 12].

З'являються також публікації щодо технологічних недоліків виробництва та конструкторської думки. Наприклад, під час аналізу недоліків радянських танків згідно з документами їх випробувань у США на Абердинському полігоні. Дослідники вважають ці недоліки критичними для бойового застосування. Неефективний фільтр в дизельних двигунах призводив до масових поломок, коробки перемикачів швидкостей мали недоліки і в 1940-х роках вже застаріли. Що призводило до поломок під час боїв [9]. Часто згадуються проблеми через якість приладів огляду місця бою, малий ресурс двигунів, гармат та інші технічні проблеми [10].

Окремо потребує дослідження стан розвитку технологій та техніки на загальнотехнічному світовому рівні. Напрямом подальших досліджень вважаю розгляд діяльності відомих інженерів

Фактично в новітній історіографії намітилась тенденція пов'язувати поразки Червоної Армії саме з технічними недоліками, часто ігноруючи такі причини, як стратегічні та тактичні прорахунки, питання логістики, тобто матеріально-технічного постачання та формування стратегічних резервів, їх недоцільного використання [11].

Під час аналізу ефективності радянської бронетехніки необхідне також дослідження мемуарних джерел як німецьких, так і радянських, бо в німецькій армії використовували радянську бронетехніку [12].

Окремо необхідно розглянути невідкладні питання загально-науково-технічного, дослідного та технологічного рівня радянської економіки.

Безпосередній вплив на процес підготовки та застосування новітньої зброї мав і загальний рівень освіти та технічної культури населення. Швидка індустріалізація та культурна революція з одночасними репресіями проти інтелектуальної еліти не могла не позначитися на рівні підготовки фахівців з обслуговування техніки.

Таким чином, ми лише намітили основні тенденції подальших досліджень, які повинні проводитись системно, без втручання ідеологічної машини.

Першим напрямком є дослідження загального рівня технічної культури виробництва та науково-технічної її складової.

Другим напрямом є вплив системи підготовки спеціалістів-інженерів-конструкторів в Радянському Союзі на загальний рівень науково-технічного прогресу в СРСР.

Третім напрямом можна вважати систему впливу репресивного апарату на науково-технічну думку, коли більшість дореволюційних науковців було репресовано, а нові кадри так і не змогли відразу їх замінити.

Четвертим напрямком можна вважати існуюче на той момент інженерно-конструкторське відставання в радянській промисловості, коли запозичення іноземних технологій ще не гарантувало їх плідного використання через недоліки існуючого рівня технічної культури виробництва.

П'ятим напрямком можна вважати систему прийняття рішень у ВПК, коли в погоні за швидкістю та кількістю часто ігнорували технічні та технологічні процеси.

Шостим напрямком можна назвати бездумне запозичення застарілих технологій, які вже не гарантували конкуренцію в науково-технічній галузі.

Тобто загальна система прийняття рішень, індустріальний стрибок та швидка підготовка інженерно-технічних кадрів з одночасними репресіями старої науково-технічної інтелігенції

привели до багатьох технічних та технологічних недоліків радянської зброї. А низький рівень освіти, в тому числі і професійно технічної, погіршував обслуговування техніки в процесі її користування.

Джерела та література

1. Мельтюхов М. И. Упущенный шанс Сталина // Советский Союз и борьба за Европу: 1939–1941. — М.: Вече, 2002. — 412 с.
2. Солонин М. С. 22 июня, или Когда началась Великая Отечественная война? — М.: Яуза: Эксмо, 2007. — 620 с.
3. Черушев Н. С., Черушев Ю. Н. Расстрелянная элита РККА (командармы 1-го и 2-го рангов, комкоры, комдивы и им равные): 1937–1941: биографический словарь. — М.: Кучково поле: Мегapolis, 2012. — 496 с.
4. История Великой Отечественной войны 1941–1945: в 2 ч. Ч. 1. — М.: ИНЭС: РУБИН, 2010. — 608 с.
5. Скворцов В. Н., Фролов М. И. Великая Отечественная война 1941–1945 гг. Историография: (Монография) // Международный журнал экспериментального образования. — 2015. — № 10–2. — С. 111–112.
6. Барятинский М. Советские танки в бою. От Т-26 до ИС-2. — М.: Яуза: Эксмо, 2008. — 352 с.
7. Горбуров Є. Творці легендарного Т-34: фальсифікація чи героїзація? [Електронний ресурс] // History. — Вип. 12, 30 березня — 5 квітня. — Режим доступу: https://dt.ua/HISTORY/tvorci-legendarnogo-t-34-falsifikaciya-chi-geroyizaciya-307004_.html — Дата звернення 29 березня 2019.
8. Свирин М. Н. Стальной кулак Сталина. История советского танка 1943–1955. — М.: Яуза: Эксмо, 2006. — 448 с.
9. Мелехов А. «Танковая дубина» Сталина. — М.: Яуза-пресс, 2012. — 384 с.
10. Журавлев Д. В. Военная техника Советского Союза и Германии. Война брони и моторов 1941–1945. — Харьков: Книжный клуб, 2010. — 416 с.
11. Танковый удар. Советские танки в боях 1942–1943: сборник / А. Исаев, В. Гончаров, И. Кошкин, С. Федосеев, Д. Козырев; ред.-сост. В. Гончаров. — М.: Яуза: Эксмо, 2007. — 448 с.
12. Раус Э. Танковые сражения на Восточном фронте/ Эрхард Раус; пер. с англ. А. Больных. — М. АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. — 523, с.; Бабаджанян А. Х. Танковые рейды. — М.: Яуза: Эксмо, 2009. — 448 с.; Штикельмаер К. Откровения немецкого истребителя танков. Танковый стрелок / [пер.с англ.]. — М. Яуза-пресс, 2010. — 288 с.

Надійшла до редакції 03.10.2019 р.